

УДК 364.4:321

DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-2-187-198

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT
SCIENTIFIC FIELD «SOCIAL WORK»

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК
НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Olena KARPENKO,

Doctor of Pedagogy, Professor

Олена КАРПЕНКО,

доктор педагогічних наук,
професор

oh.karpenko@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6715-2899>

Borys Grinchenko Kyiv University,

Київський університет імені
Бориса Грінченка,

✉ 18/2, Igor Shamo Boulevard,
Kyiv, 02154, Ukraine

✉ бульвар Ігоря Шамо, 18/2,
м. Київ, 02154, Україна

Original manuscript received: August 07, 2023

Revised manuscript accepted: August 30, 2023

ABSTRACT

The article outlines the components of the scientific field «social work», presents the features of the emergence and development of social work as a science; theoretical aspects of the formation and development of social work as a profession are revealed.

The topicality of the topic is due to the fact that the scientific field of «social work» has existed in the world for more than a hundred years. But in professional activity until now, there are a significant number of problematic issues regarding the birth of this science and the specifics of providing social assistance to various categories of the population. The concept of «social work» in a broad and narrow sense is defined.

The professional components of social work as a practical activity were analyzed, the main causes of emergence, essential features, stages of development of the scientific field «social work» from the end of the 19th century until today were revealed; the basic content of social work is defined; the mechanisms of its development were analyzed; the scientific structure of social work is described and its principles and regularities are highlighted.

The purpose of the article is to consider the modern understanding of social work as a complex social phenomenon, which has various aspects and is defined as a model by which society performs the functions of preserving and reproducing the individual as a social component. It is a set of actions and methods aimed at providing assistance to various population groups in solving their problems.

According to the results of the analysis of scientific research, the theoretical principles of the origin and development of social work were revealed; the scientific essence of the concepts: «social work», «professional social work» is determined; the current level of social work as a scientific field and professional activity is clarified; the theoretical prerequisites for the birth and development of social work as a practical professional activity are revealed and analyzed.

The results of scientific research on the emergence and development of social work as a profession are summarized; socio-economic factors that contributed to the

187

ICV 2021: 85.25

DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-2

emergence and development of professional social work are identified and revealed; the prerequisites for the emergence of social work as a science are highlighted; the specifics of social work as a professional activity are revealed, as well as the prospects and regularities of its development in the conditions of the XXIst century.

It was concluded that the effectiveness and feasibility of the development of the scientific field «social work» depends on social and economic changes in society. This includes society's readiness for changes in the structure of social relations and social policy. In order to achieve the effectiveness and feasibility of the development of the scientific field «social work», interaction between social workers, scientists, government bodies and the public is required. This includes working together to develop and implement social work strategies, sharing experiences and knowledge, and involving the public in social policy decision-making.

Keywords: *social work, scientific field of «social work», professional social work, principles of social work, patterns of social work.*

Вступ. Наукові дослідження в галузі соціальної роботи відіграють важливу роль у її розвитку та покращенні якості надання соціальних послуг. Вони допомагають розширити наше розуміння соціальних проблем та знайти ефективні способи їх вирішення. Оскільки соціальна робота має прямий вплив на життя окремих категорій клієнтів, наукові дослідження є необхідним складником професійної практики соціальних працівників.

Прийняття в Україні низки Законів України і Положень про організацію соціальної роботи та її напрямків [4-6] привело до необхідності пошуків шляхів і механізмів щодо розвитку професійної соціальної роботи та наукової галузі «соціальна робота».

Однією з основних особливостей наукових досліджень у галузі соціальної роботи є їх прикладна спрямованість. Вони проводяться з метою вирішення конкретних соціальних проблем та покращення складних життєвих обставин, у яких опинились певні категорії клієнтів. Це допомагає з'ясувати ефективні методи та стратегії роботи з клієнтами, а також розробити нові підходи до соціального втручання. Наукові дослідження в соціальній роботі також сприяють розвитку інноваційних програм соціальної політики, соціальному розвитку та соціальній підтримці окремих категорій населення.

Наявний зарубіжний досвід соціальної роботи має багатовікову історію, він багатогранний і багатоаспектний і, за свідченням дослідників цієї проблеми (І. Мигович, В. Левічева, В. Поліщук, Г. Попович, С. Харченко та ін.), значно випереджує досвід України. Наукові праці в галузі соціальної роботи містять аналіз різних аспектів життєвих проблем, урахувуючи соціальні, економічні, політичні та культурні фактори. Це дозволяє зрозуміти причини соціальних проблем та розробити комплексні стратегії їх вирішення.

Наукові дослідження в галузі соціальної роботи можуть містити такі напрями:

1. Аналіз соціальних проблем: дослідження спрямовані на вивчення причин та наслідків соціальних проблем, таких як безробіття, бідність, наркотична залежність, насильство тощо. Вони допомагають зрозуміти, які фактори сприяють появі цих проблем та шляхи їх запобігання.

2. Ефективність соціальних програм: дослідження спрямовані на оцінку ефективності соціальних програм та послуг. Вони допомагають визначити, які програми працюють та як їх можна покращити для досягнення максимального соціального впливу.

3. Розвиток нових підходів та методів професійної соціальної підтримки окремих категорій населення: дослідження спрямовані на розробку нових підходів та методів соціальної роботи.

Метою статті є розгляд сучасного розуміння соціальної роботи як складного соціального явища, що має різні аспекти та визначається як модель, за допомогою якої суспільство виконує функції збереження та відтворення особистості як соціальної складової. Вона є сукупністю дій та методів, спрямованих на надання допомоги різним групам населення при вирішенні їх проблем.

Соціальна робота розглядатися нами як соціально спрямована галузь знань, яка має свій об'єкт, предмет, закономірності, принципи та методи дослідження. Вона вивчає соціальні проблеми та шукає шляхи їх вирішення, розробляє соціальні програми та політики, спрямовані на поліпшення якості життя людей.

Поряд з цим, соціальна робота також є професійною діяльністю, пов'язаною із наданням конкретних видів допомоги різним групам населення. Соціальні працівники працюють з людьми, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях, надаючи їм психологічну підтримку, соціальну реабілітацію, орієнтацію та навчання навичкам самодостатності [7].

Методи та методика дослідження. Становлення наукової соціальної роботи в Україні почалося з 90-х років. Закон України «Про соціальну роботу» [4] дозволяє говорити про визнання нової професії «соціальний працівник» та введення нової спеціальності 231 Соціальна робота у закладах вищої освіти. Це спонукало до прикладної спрямованості, комплексного підходу та виявлення реального практичного значення професійної діяльності в соціальній роботі. Виходячи з означеного, результати досліджень у галузі соціальної роботи допомагають розширити наше розуміння соціальних проблем та знайти ефективні способи їх вирішення, що сприяє покращенню якості життя людей та розвитку суспільства в цілому.

Можна стверджувати, що поглиблення розуміння суті соціальної роботи, розкриття нових сторін сприяє розширенню, розумінню соціальної роботи загалом. На початку XXI століття питання розвитку соціальної роботи як наукової галузі вивчались вітчизняними науковцями, такими як А. Капська, І. Козубовська, М. Лукашевич, В. Полтавець, В. Поліщук, Т. Семигіна, С. Харченко та ін.

Українські вчені та автори монографії І. Козубовська, М. Дідик на сьогоднішній день «виділяють три найбільш поширені моделі соціальної політики і соціальної роботи: патерналістську, корпоративістську, етатистську.

Для патерналістської моделі характерне намагання досягти ефективності, використовуючи фонди на забезпечення найбільш

потребуючих допомоги членів суспільства, які самі не можуть себе забезпечити» [11:22]. Вона «відрізняється порівняно низьким рівнем участі держави у вирішенні соціальних проблем.

Корпоративістська модель характеризується законодавчо закріпленою співучастю держави і громад структур у вирішенні проблем індивіда, групи. Держава передає частину обов'язків із соціального захисту різним організаціям.

Етатистська модель передбачає державну систему соціального захисту і соціального забезпечення» [11:22].

Своєрідне бачення соціальної роботи і загалом її статусу (як науки і професії) запропоновано у вищезгаданій науковій праці, зокрема, «предметом соціальної роботи як самостійної соціальної науки є закономірності сприяння становленню і реалізації життєдіяльності людини в нових соціально-економічних умовах, а також вдосконалення механізмів узгодження життєвих сил людини і засобів забезпечення їх здійснення [11:23].

Автори монографії, спираючись на дослідження попередніх років, зазначають, що «соціальна робота є важливою ланкою між людьми, які потребують допомоги і державним апаратом, а також законодавством.

До основних цілей соціальної роботи відносяться: а) зростання рівня самостійності клієнтів, їх здатності контролювати своє життя і більш ефективно вирішувати проблеми, які виникають; б) створення умов, в яких клієнти можуть в максимальній мірі проявити свої можливості й отримати все, що їм належить, згідно з законодавством; в) адаптація або реадaptaція людей у суспільстві; г) створення умов, за яких людина, незважаючи на фізичні вади, душевний зрив, життєву кризу, зможе жити, зберігаючи почуття власної гідності і повагу до себе з боку оточуючих її людей» [11:24].

Окрім зазначеного, у 2000 році українським вченим В. Полтавцем введено поняття «соціальна робота» та уточнено, що соціальна робота – це «система теоретичних знань, на основі яких розвивається практика, спрямована на забезпечення соціальної справедливості. Основною метою соціальної роботи є підтримка та наснаження найбільш вразливих та мало захищених верств суспільства, а також боротьба з факторами соціального виключення» [22:22]. Означений аспект соціальної роботи базується на систематичному аналізі соціальних процесів, вимог суспільства та практичного досвіду соціальних працівників. Соціальна робота має важливе значення для створення справедливого та рівноправного суспільства, у якому кожна особистість має можливість розвиватися та бути повноцінною одиницею громади.

Згодом, у 2001 році, Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (МАШСР) запропоновано визначення соціальної роботи як «професійної діяльності, яка завдяки своїм принципам та методам, сприяє соціальним змінам та розв'язанню проблем у людських стосунках. Вона спрямована

на наснаження і звільнення людей задля покращення їхнього добробуту та якості життя» [19:144-157].

Згадане вище визначення було уточнено Т. Семигіною і сьогодні сформульовано так: «соціальна робота – це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальними і гуманітарними науками, а також місцевими знаннями соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та підвищення добробуту» [19:6-11].

Згодом українські науковці М. Лукашевич та Т. Семигіна розширюють розуміння суті соціальної роботи, визначаючи її як професійну діяльність соціальних інституцій, державних та недержавних організацій, груп і окремих індивідів, спрямовану на надання допомоги в здійсненні успішної соціалізації осіб чи груп людей у випадках, коли за відсутності належних умов у суспільстві або через особисті вади їхня соціалізація утруднюється, призупиняється або відбувається у зворотному напрямі. Соціальні працівники, які займаються соціальною роботою, допомагають особам і групам, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях, шляхом надання підтримки, консультування та організації соціальних програм і послуг. Вони працюють з різними категоріями населення, такими як діти, молодь, сім'ї, люди похилого віку, особи з інвалідністю, бездомні та інші з метою забезпечення їхньої соціальної підтримки [13:11].

Водночас, І. Мигович та В. Жмир розглядають соціальну роботу як діяльність, яка спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування і сприяє реалізації їхніх громадянських прав. Головна мета соціальної роботи полягає в запобіганні соціальному виключенню та покращенні якості життя людей [13].

При цьому соціальна робота об'єднує різні види допомоги, зокрема й психологічну підтримку, соціальну реабілітацію, консультування, коучинг, організацію освітніх та професійних програм, надання соціальних послуг, у тому числі житло, харчування, медичну допомогу, пенсії та інші види матеріальної підтримки.

Таким чином, предмет соціальної роботи тлумачиться зараз як вивчення закономірностей сприяння становленню і реалізації сил індивідуальної і соціальної суб'єктності людини, а також виявлення й актуалізація життєвих сил та способів їх ефективного функціонування і відновлення. Це означає, що соціальна робота досліджує, як людина стає активним суб'єктом свого життя і суспільства, як розвиває свої здібності, вміння та ресурси для досягнення своїх цілей і задоволення власних потреб. Соціальні працівники допомагають людям розкрити свій

потенціал, знайти внутрішні резерви для подолання труднощів і досягнення успіху в різних сферах життя.

Важливим складником предмета соціальної роботи є виявлення й актуалізація життєвих сил людини. Це означає, що соціальні працівники допомагають людям знайти в собі мотивацію та енергію для розвитку, самореалізації та досягнення своїх цілей. Вони сприяють відновленню і підтримці позитивного емоційного стану, впевненості в собі, віри у власні сили, що дозволяє людині протистояти труднощам і ефективно функціонувати [12].

Таким чином, предмет соціальної роботи охоплює дослідження та практичну діяльність, спрямовану на підтримку та надання кваліфікованої допомоги людям у реалізації їхнього потенціалу, активного участі в суспільному житті та досягненні гармонії й задоволення власних потреб. Виходячи із такого широкого обсягу тлумачень і зважаючи на головну мету соціальної роботи, нами пропонується розглядати поняття у вузькому і широкому розумінні цього виду діяльності.

На нашу думку, у широкому розумінні соціальна робота – це багатогранна діяльність, яка охоплює як індивідуальну допомогу, так і вплив на соціальне облаштування суспільства. Вона має на меті підтримку та надання кваліфікованої допомоги особам та групам людей у вирішенні їхніх проблем та досягненні благополуччя.

У своїй індивідуальній спрямованості на клієнта соціальні працівники сприяють розкриттю потенціалу та здатності особистості до самореалізації та соціального функціонування. Вони надають підтримку, консультування та психологічну допомогу, сприяють розвитку самодостатності та здатності до самореалізації клієнтів.

Однак соціальна робота не обмежується лише індивідуальною допомогою. Вона також впливає на соціальне облаштування суспільства. Соціальні працівники допомагають визначити соціальні проблеми та потреби, розробляють та реалізують плани дій для покращення ситуації. Вони працюють на різних рівнях – індивідуальному, сімейному, громадському та соціально-політичному, з метою забезпечення соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх категорій клієнтів.

У більш вузькому розумінні соціальна робота – це професійна діяльність, що здійснюється підготовленими спеціалістами та їхніми помічниками і спрямована на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб, які потрапили у скрутну для них ситуацію. Це може включати інформування, консультування, безпосередню натуральну і фінансову допомогу, соціальну реадaptaцію, догляд та обслуговування хворих і самотніх, надання психологічної і педагогічної підтримки та орієнтацію тих, хто потребує допомоги, на власну активність у вирішенні складних життєвих проблем.

Соціальні працівники виявляють потреби та проблеми окремих категорій, аналізують їхню ситуацію та розробляють індивідуальні плани дій для надання соціальної та психологічної допомоги. З метою

забезпечення комплексної допомоги різним категоріям клієнтів, таким як діти, молодь, дорослі, люди похилого віку, особи з інвалідністю, мігранти тощо, соціальні працівники паралельно співпрацюють з психологами, педагогами, лікарями, юристами [10].

Різноаспектність соціальної роботи як діяльності щодо надання допомоги людині, сім'ї, групі людей, які перебувають у складних життєвих обставинах, консультування й обслуговування, засвідчують реальні можливості суспільства і держави для соціального захисту населення.

Без сумніву, проблема формування комплексу якостей фахівця, його професійного становлення і розвитку соціального працівника не може бути вирішена повноцінно без опори на сукупність методологічних принципів. Тому на сьогодні важливим є визначення принципів та закономірностей соціальної роботи [9:29].

Етичний кодекс спеціалістів соціальної роботи у 2005 році окреслив низку принципів, які з часом були включені до законодавчих і нормативних актів України. Принципи соціальної роботи є основоположними ідеями, правилами та нормами поведінки органів соціального захисту та підтримки населення. Вони визначають специфіку та цінності цієї професії і містять такі аспекти:

1. Принцип гуманізму і гідності: соціальна робота базується на повазі до гідності кожної людини та сприяє розвитку та забезпеченню її прав та потреб.

2. Принцип соціальної справедливості: соціальні працівники працюють на забезпечення рівних можливостей та доступу до ресурсів для всіх людей незалежно від їхнього статусу, соціального походження, віку, статі, расової приналежності чи національності.

3. Принцип самовизначення: соціальна робота сприяє активній участі клієнтів у процесі прийняття рішень та розвитку їхніх потенціалів, дозволяючи їм самостійно вирішувати свої проблеми і визначати свої цілі.

4. Принцип комплексності: соціальні працівники враховують всі аспекти життя клієнтів, їхні потреби та контекст і використовують інтегрований підхід для надання ефективної допомоги.

5. Принцип професійної компетентності: соціальні працівники мають володіти високим рівнем знань, навичок та професійної етики, щоб забезпечувати якісну і ефективну допомогу клієнтам.

6. Принцип конфіденційності: соціальні працівники повинні дотримуватися принципу конфіденційності, забезпечуючи захист приватності та конфіденційності інформації про клієнтів [20].

Закономірності соціальної роботи визначаються законами та принципами соціальних процесів, а також вимогами інноваційної практики. Закономірності соціальної роботи – це незмінні, повторювані, систематичні зв'язки та закони, які визначають та описують особливості та принципи функціонування соціальної роботи [19:29]. Вони базуються на аналізі соціальних процесів, вимог суспільства та практичного досвіду соціальних працівників.

Деякі з основних закономірностей соціальної роботи:

1. Закономірність соціальних потреб: соціальні працівники виявляють та аналізують потреби та проблеми людей, груп та спільнот, зокрема ті, які стосуються здоров'я, освіти, зайнятості, житла та соціального захисту.
2. Закономірність соціальної адаптації: соціальні працівники допомагають клієнтам адаптуватися до нових соціальних умов.

Висновки. Таким чином, соціальна робота є універсальним і багатоаспектним видом професійної діяльності, який займається допомогою людям у скрутних життєвих ситуаціях та впливає на соціальне облаштування суспільства. Вона включає в себе широкий спектр дій і методів, спрямованих на надання психологічної підтримки, соціальної реабілітації, орієнтації та навчання навичкам самодостатності.

Професійна соціальна робота забезпечує доступ до різних ресурсів і послуг, таких як медична допомога, житло, освіта та зайнятість. Принципи соціальної роботи, зокрема повага до гідності кожної людини, пріоритетність інтересів клієнтів, толерантність, довіра і взаємодія у розв'язанні проблем, доступність послуг, конфіденційність та дотримання норм професійної етики, є основоположними для соціальної роботи.

Аналіз особливостей розвитку галузі «Соціальна робота» дозволяє зрозуміти її зміст і особливості. Вона включає в себе розробку та реалізацію соціальних програм, політик та законодавства, спрямованих на створення сприятливих умов для життєдіяльності кожної людини, її сім'ї та громади. Соціальні працівники працюють з громадськістю, професіоналами та іншими зацікавленими сторонами з метою формування позитивних змін у суспільстві.

Отже, ефективність та доцільність розвитку наукової галузі «соціальна робота» потребує відповідних соціальних та економічних змін, а також готовності суспільства до змін у структурі соціальних відносин та соціальної політики.

Література

1. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*. Київ : ДЦССМ, 2002. С. 29–47.
2. Білозерова М. В. Формування поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників в умовах євроінтеграції. *Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві*. № 1. Луганськ : ЛНУ, 2020. С. 231–239.
3. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 15.12.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 26.07.2023)
4. Закон України «Про соціальну роботу» від 09 грудня 2021 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 26.07.2023)
5. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 19 листопада 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 26.07.2023)

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 15 березня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> (дата звернення: 26.07.2023)

7. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ : УДЦССМ, 2001. 220 с.

8. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2005. № 3. С. 99-107. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 22.07.2023).

9. Карпенко О. Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2007. № 6. С. 32–39. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.07.2023)

10. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 402 с.

11. Козубовська І. В., Дідик М. М., Лацанич О. Л., Башкірев В. А. Особливості професійної діяльності фахівців соціальної роботи в органах внутрішніх справ України : монографія. Ужгород, 2001. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13917/3/knuqa2001_2ukr_.pdf (дата звернення: 26.07.2023).

12. Колотило М. О. Філософія сучасної соціальної роботи у контексті громадянського суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 132. С. 224–227. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38079/3/Gileya-2018-132_p224-227.pdf (дата звернення: 22.07.2023).

13. Мигович І. І., Жмир В. Ф. Теоретичні засади соціальної роботи : навч. посібник. Ужгород : Говерла, 2007. 410 с.

14. Моршчакова О., Рудкевич О. Світоглядні позиції соціальної роботи у контексті соціальної проблемології й культури. *Соціальна філософія історії*. 2018. № 11 (384). С. 69–74. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17744/1/morshchakova_rudakevich.pdf (дата звернення: 26.07.2023).

15. Пейн М. Сучасна теорія соціальної роботи. Київ, 2000.

16. Петрочко Ж. В., Кондрашевська Т. М. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи (з досвіду роботи). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 47 с.

17. Попович А. М. Умови інституціалізації соціальної роботи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.соціол.н. : 22.00.03. Київ, 2004. 20 с. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31136/1/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82.pdf> (дата звернення: 28.07.2023).

18. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України. Постанова ВР України № 1965 від 09.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05/card2#Card> (дата звернення: 28.07.2023).

19. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.

20. Семигіна Т., Брижовата О. Міжнародне визначення соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3, 4. С. 144-145.

21. Соціальна робота: реалії та виклики часу : навч.-метод. посіб. / [уклад. С. О. Омельченко та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М. П. Драгоманова, ДВНЗ «Донбас. держ. пед. унт». Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 229 с.

22. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. Полтавця. Київ : Вид. дім «КМ Асасієтіа», 2000. 236 с

23. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; за заг. ред. : І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с. URL : https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf. (дата звернення: 28.07.2023).

References

1. Bekh, V. P. (2002). *Tsilisnist sotsialnoi roboty: metodolohichni, teoretychni ta prakseolohichni aspekty* [Cylisnist of social work: methodological, theoretical and praxeological aspects]. *Sotsialna robota v Ukraini na pochatku XXI stolittia: problemy teorii i praktyky – Social work in Ukraine at the beginning of the 21st century: problems of theory and practice*. Kyiv : DTSSM, 29-47. [in Ukrainian].

2. Bilozerova, M. V. (2018). *Formuvannia poliprofesiinoi mobilnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh yevrointehratsii* [Formation of polyprofessional mobility of future social workers in the conditions of European integration]. *Tendentsii ta perspektyvy rozvytku psyholohii ta sotsialnoi roboty v suchasnomu suspilstvi – Trends and prospects for the development of psychology and social work in modern society*, 1, 231-239. [in Ukrainian].

3. Verhovna Rada Ukrainy (2021). *Zakon Ukrainy «Pro sotsialnu robotu z ditmy ta moloddu» vid 15.12.2021* [Law of Ukraine «On social work with children and youth» dated 12.15.2021]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> [in Ukrainian].

4. Verhovna Rada Ukrainy (2021). *Zakon Ukrainy «Pro sotsialnu robotu» vid 09 hrudnia 2021 roku* [Law of Ukraine «On Social Work» dated December 9, 2021]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

5. Verhovna Rada Ukrainy (2022). *Zakon Ukrainy «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii» vid 19 lystopada 2022 roku* [The Law of Ukraine «On State Social Standards and State Social Guarantees» dated November 19, 2022]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>. [in Ukrainian].

6. Verhovna Rada Ukrainy (2022). *Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo nadannia sotsialnykh posluh u razi vvedennia nadzvychainoho abo voiennoho stanu v Ukraini abo okremykh yii mistveostiakh» vid 15 bereznia 2022 roku* [The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Provision of Social Services in the Event of a State of Emergency or Martial Law in Ukraine or Some of Its Localities» dated March 15, 2022]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> [in Ukrainian].

7. Kapska, A. I. (2001). *Sotsialna robota: deiaki aspekty roboty z ditmy ta moloddu*. [Social work: some aspects of work with children and youth]. Kyiv : UDTSSM. [in Ukrainian].

8. Karpenko, O. H. (2005). *Obiekt, predmet ta metody sotsialnoi roboty: systemnyi pidkhid* [Object, subject and methods of social work: a systematic approach] *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serii 11. Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia – The scientific journal of the M. P. Dragomanov NPU. Series 11. Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*, 3, 99-107. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1>. [in Ukrainian].

9. Karpenko, O. H. (2007). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka yak odnii iz umov uspishnoi praktychnoi diialnosti* [Formation of professional competence of a social worker as one of the conditions for successful practical activity]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drhomanova. Seriiia 11. Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia – The scientific journal of the M. P. Dragomanov NPU. Series 11. Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*, 6, 32–39. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

10. Karpenko, O. H., Romanova, N. F. (2015). *Teoriia ta praktyka sotsialnoi roboty* [Theory and practice of social work] : navch. posib. dlia studentiv VNZ. Kyiv : Slovo. [in Ukrainian].

11. Kozubovska, I. V., Didyk, M. M., Latsanych, O. L., Bashkiriev, V. A. (2001). *Osoblyvosti profesiinoi diialnosti fakhivtsiv sotsialnoi roboty v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy* [Peculiarities of the professional activity of social work specialists in the internal affairs bodies of Ukraine] : monohrafiia. Uzhhorod. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13917/3/knuqa2001_2ukr.pdf [in Ukrainian].

12. Kolotylo, M. O. (2018). *Filosofiiia suchasnoi sotsialnoi roboty u konteksti hromadianskoho suspilstva*. [Philosophy of modern social work in the context of civil society]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*, (132), 224-227. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38079/3/Gileya-2018-132_p224-227.pdf [in Ukrainian].

13. Myhovykh, I. I., Zhmyr, V. F. (2007). *Teoretychni zasady sotsialnoi roboty* [Theoretical principles of social work] : navch. posibnyk. Uzhhorod : Hoverla. [in Ukrainian].

14. Morshchakova, O., Rudkevych, O. (2018). *Svitohliadni pozytsii sotsialnoi roboty u konteksti sotsialnoi problemolohii y kultury* [Worldview positions of social work in the context of social problemology and culture]. *Sotsialna filosofiiia istorii – Social philosophy of history*, 11 (384), 69-74. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17744/1/morshchakova_rudakevich.pdf [in Ukrainian].

15. Pein M. (2000). *Suchasna teoriia sotsialnoi roboty* [Modern theory of social work]. Kyiv. [in Ukrainian].

16. Petrochko, Zh. V., Kondrashevskva, T. M. (2001). *Profesiina pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do roboty (z dosvidu roboty)*. [Professional training of social workers for work (from work experience)]. Kyiv : NPU im. M. P. Drhomanova. [in Ukrainian].

17. Popovykh, A. M. (2004). *Umovy instyuttsializatsii sotsialnoi roboty v Ukraini* [Conditions of institutionalization of social work in Ukraine] (PhD Thesis). Kyiv. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/.pdf> [in Ukrainian].

18. Verhovna Rada Ukrainy (2005). *Pro zatverdzhennia Etychnoho kodeksu spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy. Postanova VR Ukrainy №1965 vid 09.09.2005* [On the approval of the Code of Ethics of Social Work Specialists of Ukraine. Decree of the Verkhovna Rada of Ukraine № 1965 dated 09.09.2005]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05/card2#Card> [in Ukrainian].

19. Semyhina, T. (2021). *Mizhnarodna sotsialna robota: priorytety ta standarty* [International social work: priorities and standards]. Kyiv : Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. [in Ukrainian].

20. Semyhina, T., Bryzhovata, O. (2002). *Mizhnarodne vyznachennia sotsialnoi roboty* [International definition of social work]. *Sotsialna polityka i sotsialna robota – Social policy and social work*, № 3, 4, 144–145. [in Ukrainian].

21. Omelchenko, S. O. (ed.). (2021). *Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu* [Social work: realities and challenges of the time] : navch.-metod. posib. Kyiv. nats. unt im. Tarasa Shevchenka, NPU im. M. P. Drhomanova, DVNZ «Donbas. derzh. ped. unt». Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrainian].

22. Poltavets, V. (ed.). (2000). *Sotsialna robota v Ukraini: pershi kroky* [Social work in Ukraine: first steps]. [in Ukrainian].

23. Zvereva, I. D., Bezpal'ko, O. V., Kharchenko, S. Ya. (2004). *Sotsialna robota v Ukraini*. [Social work in Ukraine]: navch. posib. Zvierieva, I. D., Laktionova, H. M. (ed.). Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. URL : https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті окреслено складники наукової галузі «Соціальна робота», представлено особливості виникнення та розвитку соціальної роботи як науки; розкрито теоретичні аспекти становлення та розвитку соціальної роботи як професії.

Актуальність теми зумовлена тим, що наукова галузь «Соціальна робота» існує у світі більше ста років. Але в професійній діяльності до цього часу існує значна кількість проблемних питань щодо зародження означеної науки та особливостей надання соціальної допомоги різним категоріям населення. Визначено поняття «соціальна робота» в широкому та вузькому розумінні.

Проаналізовано професійні складники соціальної роботи як практичної діяльності, розкрито основні причини виникнення, сутнісні ознаки, етапи розвитку наукової галузі «Соціальна робота» з кінця XIX століття і до сьогодні; визначено основний зміст соціальної роботи; проаналізовано механізми її розвитку; описано наукову структуру соціальної роботи та висвітлено принципи і її закономірності.

Метою статті є розгляд сучасного розуміння соціальної роботи як складного соціального явища, що має різні аспекти та визначається як модель, за допомогою якої суспільство виконує функції збереження та відтворення особистості як соціального складника. Вона є сукупністю дій та методів, спрямованих на надання допомоги різним групам населення при вирішенні їх проблем.

За результатами аналізу наукових досліджень розкрито теоретичні принципи зародження та розвитку соціальної роботи; визначено наукову сутність понять «соціальна робота», «професійна соціальна робота»; з'ясовано сучасний рівень соціальної роботи як наукової галузі та професійної діяльності; розкрито та проаналізовано теоретичні передумови зародження, розвитку соціальної роботи як практичної професійної діяльності.

Узагальнено результати наукових досліджень щодо виникнення та розвитку соціальної роботи як професії; визначено та розкрито соціально-економічні чинники, які сприяли виникненню та розвитку професійної соціальної роботи; висвітлено передумови зародження соціальної роботи як науки; розкривається специфіка соціальної роботи як професійної діяльності, а також перспективи та закономірності її розвитку в умовах XXI століття.

Зроблено висновки, що ефективність та доцільність розвитку наукової галузі «Соціальна робота» залежить від соціальних та економічних змін у суспільстві. Це включає в себе готовність суспільства до змін у структурі соціальних відносин та соціальної політики. Для досягнення ефективності та доцільності розвитку наукової галузі «Соціальна робота» потрібна взаємодія між соціальними працівниками, науковцями, урядовими органами та громадськістю. Це спільна робота над розробкою та впровадженням стратегій соціальної роботи, обмін досвідом та знаннями, а також залучення громадськості до процесу прийняття рішень щодо соціальної політики.

Ключові слова: соціальна робота, наукова галузь «Соціальна робота», професійна соціальна робота, принципи соціальної роботи, закономірності соціальної роботи.